

tussen

Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 8 1 ● 2009

Boommarters:

- Oversteekboom aan de Bovenweg, als verbinding tussen Duinvliet en de bosstrook ten westen van de weg.
Foto: Chris van Deursen.

- Spoor van linkervoorpoot van boommarter, Middenduin 1992.
Foto: Chris van Deursen.

De afgelopen jaren zijn er met enige regelmaat boommarters gemeld in Zuid-Kennemerland. Helaas betreft het nog merendeels verkeersslachtoffers. Waar zijn die boommarters waargenomen en is er een verklaring voor het toenemende aantal waarnemingen in deze regio? In dit artikel hopen we daar enige duidelijkheid in te brengen.

Verspreiding en leefgebied in Nederland

In Nederland komt de boommarter van oudsher voor in het midden en oosten van het land en leeft in bebost gebied met een voorkeur voor naaldbos of gemengd bos. Zich voortplantende populaties komen voor op de Veluwe en in kleine aantallen op de Utrechtse Heuvelrug, in de Friese Wouden en het oosten van Twente.

De boommarter is in het verleden genadeloos vervolgd, net als alle andere roofdieren en roofvogels. Door het wegvallen van de jachtdruk en ontwikkeling van ecologische verbindingen en natuurontwikkeling lijkt het laatste jaren beter te gaan met de boommarter. Dat moge blijken uit het toenemend aantal verkeersslachtoffers onder andere in Flevoland. In dit nieuwe land is het zeker dat de vestiging door dispersie (vanaf de Veluwe?) is veroorzaakt. Het aangeplante, relatief jonge bos voldoet daar inmiddels kennelijk aan de biotoepen van de boommarter.

Voorkomen in Kennemerland

Hoe de boommarters in Kennemerland zijn beland, is onbekend. Hebben zij het gebied bereikt via de groengebieden rondom steden en dorpen die steeds meer op elkaar aansluiten (via zogeheten stepping-stones)? Dispersie van boommarters over grote afstanden is niet ongewoon, gelet op de ontwikkelingen in Flevoland. Een recente vondst van een doodgereden boommarter aan de rand van de Haagse Waterleidingduinen geeft aan dat deze dieren ook andere delen van West-Nederland al hebben bereikt. Een andere hypothese is dat boommarters hier per houtschip zijn beland, mogelijk Fenno-Scandinavische dieren. Tégen die opvatting pleit dat dergelijke verhuizingen dan toch regelmatig moeten plaatsvinden om een levensvatbare populatie te laten ontstaan. Zowel mannetjes als wijfjes (die nogal territoriumtrouw zijn) zouden op die manier in redelijke aantallen aan wal moeten zijn gekomen. De

vraag rijst dan waarom wel in IJmuiden en niet langs de Nieuwe Waterweg? Niet in de laatste plaats is het de vraag hoe een boommarter een meerdaagse scheepsreis tussen dennenhout overleeft, zonder voedsel of drinken, en vervolgens met een lege maag ook nog eens in een volkomen vreemde omgeving succesvol moet gaan jagen? Dit alles in overweging nemende lijkt deze hypothese erg onwaarschijnlijk. Nog een hypothese luidt dat boommarters misschien wel nooit helemaal zijn weg geweest uit Zuid-Kennemerland. Want wie lette er op? Ze kwamen immers alleen op de Veluwe en in het oosten van Nederland voor? Hiertegen pleit weer dat gedurende decennia nooit een boommarter is waargenomen door boswachters, vrijwilligers en andere oplettende natuurvorsers.

Eerste waarneming in de jaren tachtig?

Begin jaren tachtig van de vorige eeuw zong het in Zuid-Kennemerland rond dat er mogelijk boommarters voorkwamen, wat bevestigd

de bosgeest uit de fles?

werd door de vondst van een verkeersslachtoffer in het Amsterdams Havengebied (mondelinge mededeling). De heer Andriessen, bewoner van Belvédère (niet toegankelijk landgoed in Overveen) melde begin jaren tachtig dat er nagenoeg geen eekhoorns meer voorkwamen op zijn landgoed. Die bezochten ooit zijn voedertafel. Een groter bruin dier had de daar foeragerende eekhoorns opgemerkt en gaandeweg gedecimeerd. De vraag of het 'grote bruine dier' wellicht een boommarter kon zijn, bleef onbeantwoord. Omdat het de eekhoorn in de gehele binnenduinstrand ook toen al niet voor de wind ging, werd gedacht dat de verdwenen eekhoorns 'gewoon' op (on)natuurlijke wijze waren uitgedund zoals ook elders in Zuid-Kennemerland. Het boommarterverhaal raakte vergeten.

Krabsporen en haren in 1992

Jaren later, in april 1992, ontdekten Pieter Kan en eerste auteur op manshoogte krabsporen van - wat aangenomen werd - een boommarter op een beuk op landgoed Middenduin. Een slaapplek op een grote heksenbezem in een berk, waar het dier regelmatig terugkeerde, werd toen gevonden op Schippersduin. De vele krabsporen in de groen bealgede berkenstam waren duidelijk. Het dier werd nooit echt goed gezien, want het verdween steeds bliksemsnel en werd slechts als een grote bruine schim opge-

merkt. Schippersduin was destijds een afgesloten reservaat en daardoor zeer rustig. Nu is het vergraven en opengesteld voor recreatie. Op Schippersduin werden ook boommartersporen in de weke modderbodem ontdekt en gefotografeerd. Vondsten van keutels in een latrine in de mik van een loofboom, een omgevallen boom met vrij veel sterrenschot en uitwerpselen met een kenmerkende weeë zoetige muskuslucht, sloten twijfel over de producent uit.

In het najaar van 1992 zag eerste auteur drie keer een boommarter vlakbij zijn huis. Deze stak de

verliep de oversteek via een eik, die een natuurlijke verbinding vormt tussen de bosstrook west van de Bovenweg en het genoemde Duinvliet. Die twee laatste waarnemingen vonden in een tijdsbestek van één maand (november 1992) plaats. Elke avond werd een wandeling gemaakt om meer zichtwaarnemingen te doen. Op een beuk, die aansluiting maakte met de oversteekplaats via de eik, werden krabsporen gevonden, wederom op ooghoogte. Op Duinvliet werd tegelijkertijd op een pergola bij het huis van Pieter Kan een bosje haar gevonden, dat in het gaas was

In het najaar van 1992 zag eerste auteur drie keer een boommarter vlakbij zijn huis

Bovenweg in Aerdenhout over. Die weg is 's nachts verlicht. De bladeren van de bomen waren gevallen, waardoor er een goed zicht was. De eerste keer stak het dier de weg zelf over, vanuit een eikenhakhoutbos naar het oostelijk gelegen Duinvliet. De beide andere keren

achtergebleven. Die haren werden door hem verzameld. Het waren boommarterharen!

Daarop nam Pieter Kan contact op met de heer S. Broekhuizen van het toenmalige Instituut voor Bos- en Natuurbeheer (IBN). Op basis van de ingediende bewijzen en de ➤

● Boommarter bij landgoed Belvédère, maart 2006.
Foto: Chris van Deursen.

● *Boommarter.*
Foto: Ben van den Horn.

● *Boommarter bij landgoed Belvédère, maart 2006.*
Foto: Clarence Wever.

vermelde waarnemingen werd door het IBN twee maanden lang een inloophooi op de route via de pergola geplaatst en geaasd met kippeneieren. De boommarter echter had intussen ofwel Duinvliet verlaten, of geen behoefte aan prooi met een mensenschijntje: de vangkooi bleef leeg.

Weinig waarnemingen

Sindsdien is nog heel wat tijd in de landgoederen Duinvliet, Elswout, Koningshof en Middenduin doorgebracht, maar het lukte niet meer om boommarters op het spoor te komen. Op Middenduin werden intussen systematisch alle populieren weggehaald, waaronder enorm grote zwarte populieren met veel hollen. Dat kostte Zuid-Kennemerland ook een van de weinige vaste broedplaatsen van de wiewaai. Ook de kolossale beuken van de Elswoutlaan werden gekapt en herplant en het landgoed Duinvliet werd gedegradeerd tot hondenuitlaatplaats, zodat het met de rust was gedaan. Ook op oude waarneemplekken werden geen verse krabsporen meer gevonden. Er was geen bewijs voor de aanwezigheid van boommarters meer te

vinden. Ook in de andere duingebieden werden in die jaren geen waarnemingen gedaan. Tot november 2003.

Eerste boommarter in Amsterdamse Waterleiding Duinen

Tijdens een nestkastencontrole in 2003 voor het populatieonderzoek van de bosuil ontdekten Fred en Henk-Jan Koning een boommarter in de kruin van een zwarte den. Vermoedelijk had het dier in deze kast liggen slapen en was bij hun komst gevluht. Toen zij de boom

recht tegenover de RK kerk op het landgoed Belvédère, hobbelde een bruin dier door de sneeuw. Het ging op geringe afstand van een groep rododendrons zitten. Daar was een pak sneeuw tegenop gewaaid, of van takken naar beneden geschoven. Het dier had daarin duidelijk iets eetbaars gevonden en zat daarop te kauwen. Het zou kunnen dat hij een bosmuis te pakken had. De prooi was helaas niet te determineren. Met telelens en converter kon ik, ondanks het erbarmelijke licht, op de knieën in de natte blubber zittend (vanwege de extreem lange sluitertijd en een

Sinds in het begin van de jaren negentig boommarters zijn waargenomen in Zuid-Kennemerland is het opvallend dat de mandarijneend nagenoeg is verdwenen

beklimmen, liep hij over de takken naar een buurboom. Deze uiterst zeldzame waarneming voor het westen van Nederland betekende een nieuwe diersoort voor de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD). Daarbij bleef het tot 2005. Toen werd in zomer en najaar opnieuw viermaal een boommarter in de AWD waargenomen (zie kaartje). Ook op het landgoed Leyduin, oostelijk van de AWD, werd de boommarter gespot.

Waarneming in de sneeuw

Begin maart 2006 viel er lokaal behoorlijk sneeuw. Omdat het voorlopig wel eens de laatste sneeuwfoto's zou kunnen opleveren, ging de eerste auteur op 3 maart op weg naar de Kennemerduinen. Op de Bloemendaalseweg in Overveen,

lange lens) een serie van drie opnamen maken, omdat het dier zich opvallend mak gedroeg. Daarna verdween de boommarter tussen de rododendrons. Het leek er op dat het dier aan menselijke aanwezigheid was gewend. Ter plekke een kijkje nemen kon helaas niet omdat het landgoed, na Andriessen's overlijden, hermetisch was afgesloten.

Het potentiële verspreidingsgebied van boommarters in Zuid-Kennemerland

Het duin- en bosgebied van Zuid-Kennemerland tussen IJmuiden en Noordwijk vormt een vrijwel aangesloten gebied van bijna 8000 ha. Het omvat de natuurgebieden die in beheer zijn bij Natuurmonu-

● Boommarterfaeces met sterrenschot, Middenduin, 1992.
Foto: Chris van Deursen.

menten, Staatsbosbeheer, PWN (Kennemerduinen) en Waternet (AWD). Het is langs de duinvoet en vooral op de landgoederen begroeid met 150-300 jarig, deels aangeplant beuken- en eikenbos, afgewisseld met andere loofhout-soorten en aangeplante naaldbomen. In de binnenduinrand liggen tussen de natuurgebieden particuliere tuinen van redelijke afmetingen en deze passen in het omringende landschap (Aerdenhout, Bentveld, Overveen, Bloemendaal). Het moet dus voor boommarters die hier leven niet ongewoon zijn om af en toe ook de hier levende mensen te zien. In het middenduin zijn de (naald)bossen en bosjes overwegend beperkt van omvang en nogal geïsoleerd ten opzichte van de binnenduinrandbossen gelegen. Voor de boommarter is het kennelijk geen beletsel hier te komen, gezien de waarneming van november 2003 in het middendeel van de AWD. Het areaal binnenduinrandbos, landgoed en tuinen dat in principe geschikt is voor de boommarter is in Zuid-Kennemerland ongeveer 3000 ha groot. In literatuur worden territoria van 1.000 ha genoemd voor mannetjes, die van wijfjes zijn kleiner. Dat zou inhouden dat er in Zuid-Kennemerland in potentie ruimte is voor zo'n 3-4 boommarterterritoria.

Relatie met andere dieren, de boommarter als predator

Er is nooit onderzoek naar gedaan, maar sinds er in het begin van de jaren negentig boommarters zijn waargenomen in Zuid-Kennemerland is het opvallend dat de eens behoorlijk algemene mandarijneend

(die hoofdzakelijk in boomholten broedt) nagenoeg is verdwenen, zowel op de landgoederen als uit de Kennemerduinen en de AWD. Voor het verdwijnen van de zwarte specht lijken andere oorzaken meer voor de hand te liggen (een kleine, geïsoleerde populatie en de havik), omdat die soort in slechts enkele jaren compleet verdween uit heel Zuid-Kennemerland.

Hoe verder?

Ook in 2008 is in de AWD weer een paar keer een boommarter waargenomen, waarvan er voor het eerst een gefotografeerd is en recent was er helaas een verkeersslachtoffer op de N206 bij De Zilk (zie kaartje). Ook de Zeeweg naar Bloemendaal aan Zee leverde in 2008 verkeersslachtoffer(s) op. De soort lijkt zich inmiddels echt in Zuid-Kennemerland gevestigd te hebben, hoewel voortplanting nog steeds niet is vastgesteld. Vestiging van de boommarter in onze regio zou wel eens het begin van een nieuw tijdperk kunnen betekenen in de bestaande predator-prooi verhoudingen, na de grote veranderingen door de komst van de vos (1968) en de havik (1971).

● Waarnemingen van boommarters in de Amsterdamse Waterleidingduinen (met jaartal). Bron: gegevens Waternet.

Boommarters zijn geduchte predatoren van vogelnesten en eekhoorns. Om Fred Koning te citeren: voor bosuilen, buizerds, haviken en vooral waarnemers breken dus spannende tijden aan! Met dank aan alle mensen die hun waarnemingen hebben doorgegeven.

Chris van Deursen en Antje Ehrenburg

Vogelenzangseweg 21
2114 BA Vogelenzang
020-6087573

Waternet Afdeling Onderzoek & Advies
Team Hydrologie & Ecologie

Bronnen

- DEURSEN, C.G.M. VAN & R. LUNTZ, 1994. De kolonisatie van Zuid-Kennemerland door Buizerd (*Buteo buteo*), Havik (*Accipiter gentilis*) en Wespindief (*Pernis apivorus*). Het Vogeljaar 42(4): 145- 154.
- KONING, F., 2004. Nieuwe zoogdiersoort voor AWD. In: Nieuwsbrief Natuuronderzoek 14 (1): 2, februari 2004.
- WEVER, C., 2008. Boommarter gefotografeerd. In: Natuuronderzoek, natuurberichten uit de Amsterdamse Waterleidingduinen 18 (1): 9, maart 2008.